

STADSHOLMEN

ÖSTERGÖTLAND 10

Sankt Paulsgatan 11

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

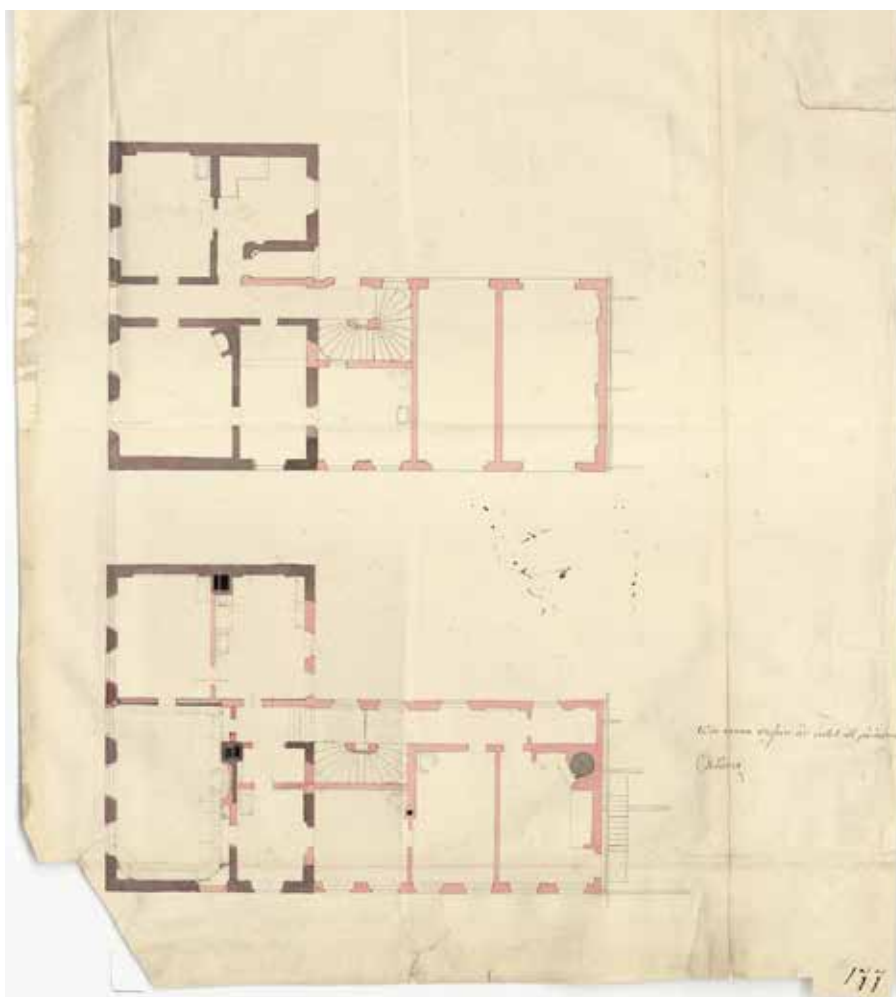
Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

OMBYGGNADSRITNINGEN FRÅN 1757 VISAR DEN NYA FLYGELN SAMT ÄNDRINGAR I DET ÄLDRE GATHUSET I RÖTT. ÄLDRE MURVERK ÄR MARKERAT MED SVART. SSA, BYGGNADSNÄMNDENS ARKIV.

Huvudbygganden i hörnet St Paulsgatan / Ragvaldsgatan har samma volym som vid uppförandet omkring år 1670. Tomtens bebyggelse som helhet utgör en av stadens mer välbevarade 1700-talsgårdar, där förutom huvudbyggnaden flera lägre hus omgärdar en stensatt gård.

I huvudbyggnaden är planlösningen i stort sett bevarad sedan före 1757, förutom att trapploppet detta år flyttades ut till den nyuppförda flygeln och den kryssvälvda portgången därmed förlängdes.

Bostadsrummen har delar av rokokoinredningen från ombyggnaden 1757 bevarad, till exempel dörrblad och dörrfoder, trägolv, paneler och den rundade rumsformen i salen på andra våningen i huvudbyggnaden. Delar av inredningarna präglas av 1800-talets ombyggnader. När riksantikvarien Oscar Montelius renoverade huvudbyggnaden omkring 1870 tillkom takrosetter och de flesta kakelugnar byttes, liksom de målade dörröverstycken från 1750-talet som togs ner och ersattes med nya.

I det södra gårdshuset är en stallinteriör med

spiltor, foderhäck och höloft bevarad.

Östergötland 10 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Gatunät och kvartersbildning skapades då området reglerades på 1640-talet. Bebyggelsen bestod även efter regleringen huvudsakligen av trähus. Efter en brand i Maria församling 1664 arbetade staden aktivt för att stenhus skulle uppföras, framförallt i gathörnen. Successivt har stora delar av trähusbebyggelsen ersatts av stenhus. Området har idag bevarade byggnader från 1600-, 1700-, 1800- och 1900-talet, med betoning på

HUVUDBYGGNADEN VID 1900-TALET'S BÖRJAN. OKÄND FOTOGRAF. NEGATIVNUMMER SAKNAS. STOCKHOLMS STADSMUSEUMS ARKIV.

1800-talet. Då Södra Latin uppfördes på 1880-talet revs en del av den äldsta bebyggelsen i kvarteret.

På 1930-talet drogs en stor trafikled fram öster om kvarteret Östergötland, vilket innebar att grannkvarteret revs. Trafikleden låg öppen i nästan 50 år. Den överdäckades på 1980-talet och bostadshus i mindre skala uppfördes. Området återfick sin småskaliga omgivning med stenlagda gator och trottoarer.

HISTORIK

Tiden före 1746

När stenhuset i hörnet Ragvaldsgatan / Sankt Paulsgatan uppfördes är inte helt klarlagt. Förmodligen byggdes det av Johannes Petri, kaplan vid Storkyrkan. Han var en av de husägare som fick bidrag för att uppföra ett stenhus efter en större brand i Maria församling år 1664. Det finns ett fastebrev i hans namn för en hörntomt vid St Paulsgatan från 1672. Enligt 1676 års mantalslängd tillhörde stenhuset sahlig (avlidne) rådman Anders Holmenius, sväger till Johan Petri. Då Holms tomtbok upprättades 1779 står Johan Petri som ägare till tomten. I gårdsfasaden

finns bokstäverna M D i ankarslutar vilket kan vara en del av året då huset uppfördes.

Den äldsta beskrivningen av huset är från 1746 då det brandförsäkrades av aktuarien Anton Gustav Schantz. Byggnaden var tre våningar hög med stentrappa upp till andra våningen, därefter trärappor. Taket var täckt med tegel och fastigheten hade ett ”vackert gårdsrum”, vilket troligen betyder stenlagt. På tomten fanns också trähusbebyggelse, bland annat stall, fähus, bagarstuga och bryggghus. Familjen Schantz var ägare från 1692 till 1757.

Inför en större ombyggnad värderades och beskrevs fastigheten 1757. Ägare vid denna tid var rådman Hindrich Helledaij. Byggnaden tycktes inte ha förändrats nämnvärt sedan 1746.

1700-talets ombyggnader

Mellan åren 1757-1759 renoverade Helledaij huvudbyggnaden samtidigt som en två våningar hög flygel uppfördes vid Ragvaldsgatan efter ritningar av Carl Henric König. Portgången förlängdes till flygeln dit trapploppet flyttades.

DEN LÅGA LÄNGAN VID ST PAULSGATAN MED PARAPLYAFFÄREN. FOTO: O. VIRGIN 1936. F 34510. STOCKHOLMS STADSMUSEUMS ARKIV

INTERIÖR FRÅN SADELMAKERIET I FASTIGHETEN. OKÄNT ÅR OCH FOTOGRAF. F 88570. STOCKHOLMS STADSMUSEUMS ARKIV.

Bostadsrummen inreddes i tidens stil, rokokon. Rummen fick nya fönster- och dörrsnickerier, målade väggfält och dörröverstycken samt flera nya, blåvita kakelugnar. Salen på våning en trappa fick en rundad form mot Ragvaldsgatan och trägolv med kalkstensfris. På huvudbyggnadens vind inreddes enklare rum. På gården omnämns enstensatt brunn.

År 1780 uppförde dåvarande ägaren, lagmannen Adelborg, den envånga byggnaden med körport vid Sankt Paulsgatan. Här inrättades en butik samt ett bostadsrum i bottenvåningen bakom butiken. Även det östra gårdshuset uppfördes och bebyggelsen hade därmed fått den volym den har idag.

1800-talets hantverk och industri

Under 1800-talets andra hälft inreddes vindarna i flygeln vid Ragvaldsgatan och i butikshuset med rum. Man höll nu inte längre egna djur på gården men ett åkeri nyttjade stallet vars spiltor, foderhäckar och höloft ännu är bevarade. Inom fastigheten bedrevs också sadelmakeri och skrädderi. Från sekelskiftet

1900 inrättades en paraplybutik och paraplyfabrik. När huset anslöts till vattenledningsnätet på 1870-talet lades brunnen på gården igen.

Oscar Montelius

Från 1870-talet till 1921 bodde riksantikvarie Oscar Montelius i huset. Fastigheten kallas sedan dess Monteliushuset, och efter hans död sattes en minnestavla av sten upp på fasaden. Under Oscar Montelius tid renoverades paradvåningen på våning 1 trappa. Bland annat byttes flera kakelugnar och de målade väggfälten och dörröverstyckena från 1750-talet togs ner men sparades på vinden.

1900-talet

Under 1950-talet byttes de flesta fönster ut. Byggnaden förvärvades av staden 1969. En större ombyggnad och renovering genomfördes 1983. Ansvariga arkitekter var HJS Arkitektkontor AB. Målsättningen vid renoveringen var att i stor utsträckning bevara exteriör, planlösning och interiör. Nya kök och wc installerades

DET ÖSTRA GÅRDSHUSET HAR
ETT BRUTET, VALMAT TAK MED EN
DEKORATIV KULA HÖGST UPP.
FOTO: J. MALMBERG

HUVUDBYGGNADEN I HÖRNET
RAGVALDSGATAN /ST PAULSGATAN.
FOTO: J. MALMBERG.

GÅRDEN SEDD MOT DET SÖDRA
GÅRDSHUSET MED STALLET.
FOTO: J. MALMBERG.

HUVUDBYGGNADENS FASADER HAR SYNLIGA ANKARSLUTAR MED BLADFORMAD AVSLUTNING. FOTO: J. MALMBERG.

PLATTGÅNGJÄRN FRÅN 1700-TALET, DÖRR I PORTGÅNGEN. FOTO: J. MALMBERG.

ÄLDRE, SMIDD JÄRNDÖRR TILL KÄLLAREN FRÅN PORTGÅNGEN. FOTO: J. MALMBERG.

vilket i vissa fall innebar nya mellanväggar. Stallet med spiltor och hövind lämnades intakta. Vissa utrymmen i gårdshusen nyinreddes helt för bland annat tvättstuga och förrådsrum. De sedan tidigare nedtagna målade väggfälten och dörröverstyckena från 1750-talet togs in till förvar hos stadsmuseet.

BYGGNADSBESKRIVNING

Byggnaderna omsluter en kullerstenslag gård.

HUVUDBYGGNADEN (Nr 1 på kartan)

Exteriör

Huvudbyggnaden i hörnet Sankt Paulsgatan/Ragvaldsgatan är tre våningar hög med brutet, plåtklätt tak. I den västra gaveln finns en större öppning för vinschning till den nedre, delvis inredda vinden. Sockeln är av kalksten och fasaderna slätputsade

med synliga ankarslutar, vilket talar för att byggnaden från början inte var avsedd att putsas. Mot gården bildas bokstäverna M D av ankarslutar, förmodligen början på ett årtal med romerska siffror. Byggnaden bevarar mycket av 1600-talets karaktär med sin rektangulära volym med höga, dekorativa gavlar. Portalen med sin pardörr är från 1700-talets mitt. Från gården leder en äldre, smidd järndörr till källarna.

Interiör

En kryssvälvd portgång sträcker sig genom huset till trapploppet i flygeln vid Ragvaldsgatan. Dörröppningarna från portgången till rummen i bottenvåningen har dörrblad, dörrfoder och gångjärn från 1700- och 1800-talet. Till källaren leder en äldre, smidd järndörr.

DEN KRYSSVÄLVDA PORTGÅNGEN SEDD FRÅN GÅRDEN MOT GATAN. NÄRMAST TILL VÄNSTER I BILD LÅG TIDIGARE DET ÄLDRE TRAPPLOPPET INOM HUVUDBYGGNADEN.
FOTO: J. MALMBERG.

HUVUDBYGGNADENS SAL PÅ VÅNING 1 TRAPPA MED RUNDDE HÖRN MOT RAGVALDSGATAN. GOLVET HAR EN FRIS AV KALKSTEN OCH TRÄGOLV FRÅN 1700-TALET. RUMMET FICK DELVIS NY INREDNING PÅ 1870-TALET, TILL EXEMPEL DE DÖRRAR SOM SYNS PÅ BILDEN OCH MÅLADE DÖRRÖVERSTYCKEN.
FOTO: J. MALMBERG.

Planlösningen är, förutom trapploppet, i stort sett bevarad från före 1757, med två rum i söder och en sal i hörnet mot norr.

I flera av bostadsrummen finns rokokoinredning från 1757-1759 i form av bland annat dörrblad och dörrfoder, bröstningspaneler med nupna hörn, taklister och trägolv samt i salen på våning 1 trappa trägolv med en fris av kalksten. Det finns också en gustaviansk kakelugn från seklets senare del. I övrigt är de flesta kakelugnarna från sent 1800-tal då även takrosetter tillkom liksom nya, målade dörröverstycken i salen på våning 1 trappa.

Flera lägenheter har äldre, infällda väggskåp bakom fint inpassade tapetdörrar. I huvudbyggnaden är delar av nedre vinden oinredd och hanbjälksvinden helt oinredd. Huvudbyggnadens källare har tunnvalvda rum, varav två utan moderna installationer. Det finns på tredje våningen en dörr med två utanpåliggande fyllningar samt ornerade gångjärn från 1600-talet.

FLYGELN VID RAGVALDSGATAN

(Nr 2 på kartan)

Flygeln är två våningar hög med brutet, plåttäckt tak. Fasaderna är slätputsade med en frontespis mot gatan och två mot gården. Byggnadens 1700-talskaraktär är välbevarad men i stort sett alla fönster har bytts under 1900-talet. Närmast huvudbyggnaden, i en av frontespiserna, ligger trapploppet som är gemensamt för de båda byggnaderna. Trapphuset bevarar kalkstensgolv och trappsteg från 1750-talet. En pardörr från trapphuset till gården har ett småspröjsat överljusfönster av 1700-talstyp. Det övre trapploppet har handledare av trä från 1700-talet. Hanbjälksvinden är oinredd, en mindre del av takkonstruktionen är utbytt under senare tid, sannolikt i samband med brand på 1900-talet.

Liksom i huvudbyggnaden finns inredning från 1750-talet bevarad i form av dörrblad och dörrfoder, golv och paneler. Även 1880-talsinredning är bevarad i hög grad.

KAKELUGN FRÅN 1700-TALET. FOTO: J. MALMBERG.

DETALJ AV TRÄGOLV MED KALKSTENSFRIS. FOTO: J. MALMBERG.

DET SÖDRA GÅRDSHUSET (*Nr 3 på kartan*)

Byggnaden är en våning hög med slätputsad fasad och enkelt takfall. Exteriören bevarar en stor del av sin karaktär sedan uppförandet på 1750-talet men fönster och dörrar har bytts. I byggnaden har stallinredningen bevarats intakt med spiltor, foderhäckar och hövind.

DET ÖSTRA GÅRDSHUSET (*Nr 4 på kartan*)

Byggnaden är en våning hög med slätputsad fasad och brutet, valmat tak som överst har en dekorativ kula. Dörrarna är klädda med liggande panel och har bandgångjärn. En trätrappa leder till den oinredda vinden med ursprunglig takkonstruktion. Här förvaras flera äldre dörrblad. Vinden har ett fönster av 1700-talstyp.

LÄNGAN VID SANKT PAULSGATAN

(*nr 5 på kartan*)

Byggnaden är en våning hög med brutet, plåttäckt tak och slätputsade fasader. Det finns en välvd portgång med kraftig port in till gården. Den låga byggnadens exteriör bevarar mycket av karaktären sedan 1780-talet, medan butikens inredning har förändrats vid flera tillfällen.

INTERIÖR FRÅN STALLET, MED SPILTOR. FOTO: J. MALMBERG.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.

STOCKHOLM 2011